

Д.Е. Бурибаев¹, Г.Р. Бахтиярова¹, Т.А. Ольховая²

¹ К. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, Ақтөбе, Қазақстан

²Орынбор педагогикалық мемлекеттік университеті, Орынбор, Ресей

(E-mail: dau_27.94@mail.ru)

Кәсіби қасиеттер болашақ бастауыш сынып мұғалімінің зерттеушілік мәдениетін дамытудың шарты ретінде

Аңдатпа. Мақала болашақ мамандардың зерттеушілік мәдениетінің жалпы сипаттамаларын ашады, аталған құбылыстың анықтамасын тұжырымдайды, сонымен қатар мотивациялық-құндылық компонентіне неғұрлым егжей-тегжейлі сипаттама береді. Мұғалімнің зерттеушілік мәдениеті білім беру процесі мен ғылыми қызмет арасындағы байланыс болып табылады, бұл тәрбие мен оқытудың формаларын, құралдары мен бағыттарын үйлестіруді жеңілдетеді. Мақалада мұғалімнің зерттеушілік мәдениетін қалыптастырудың мәні, мазмұны, құрылымы мен факторлары бойынша көптеген ғалымдардың тұжырымдары жинақталған. Қоғам дамуының қазіргі жағдайында жаһандану, ақпараттандыру, білім беруді технологияландыру және ғылымды интеграциялау процестері белсенді жүріп жатқан кезде болашақ бастауыш сынып мұғалімдеріне қойылатын талаптар едәуір өсті. Сондықтан, қазіргі білім беру саласының қарқынды дамып, заман талабының қойылатын талаптарын ескере отырып, бұл мақала болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің зерттеушілік мәдениетін дамытуда олардың кәсіби сапалары мен қасиеттерінің мәнін ашады.

Түйін сөздер: зерттеушілік мәдениет, кәсіби қасиеттер, мотивация, құндылық, құндылық бағдарлары, рефлексия, белсенділік.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-6895-2023-142-1-168-177>

Кіріспе

Қазіргі заманның дамуы үнемі өсіп келе жатқан динамизммен, бұрын белгісіз салаларда сапалы жаңа қызмет түрлерінің пайда болуының жаңа өзгерістеріне енуімен сипатталады. Сондықтан білім және ғылым "Қазақстан-2030" ұзақ мерзімді стратегиясының маңызды басымдықтарының бірі болып танылды [1].

Республиканың әлеуметтік-экономикалық, ғылыми-техникалық және мәдени дамуының жоғары қарқынын қамтамасыз ету мақсатында жоғары білім беруді дамытудың қазіргі кезеңі кәсіби – жеке өзін-өзі табысты іске асыруға дайын құзыретті педагогтарды даярлауды көздейді. Болашақ бастауыш сынып мұғалімінің кәсіби дайындығындағы өзгерістер бастауыш білім беруді реформалаумен байланысты. Бастауыш білім берудің мақсаты мынадай кең ауқымды дағдылар негіздерін меңгерген білім алушы тұлғасының үйлесімді қалыптасуы мен дамуына қолайлы білім беру кеңістігін жасау болып табылады:

- 1) білімді функционалдықпен және шығармашылықпен қолдана білу;
- 2) сын тұрғысынан ойлау;
- 3) зерттеу жұмыстарын жүргізе білу;
- 4) ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдана білу;
- 5) коммуникацияның түрлі тәсілдерін, оның ішінде тілдік дағдыларды меңгеру;
- 6) топпен және жеке жұмыс істеу дағдылары;
- 7) жаңа ақпарат көздерімен жұмыс жасау және талдау;
- 8) педагогикалық жаңа технологияларды пайдалану [2].

Тәжірибе көрсеткендей, бүгінде көптеген мұғалімдер кәсіби қиындықтарға тап болып, білім беру процесінде болып жатқан өзгерістерге дайын емес екендіктерін мәлімдейді. Бұл жағдайда педагогикалық сипаттамаларға әсер ететін, оның бағытын, сапасын, тиімділігін анықтайтын өзгерістерді түсіну, ғылыми түсіну проблемасы туындайды.

Негізгі бөлім

Бастауыш сынып мұғалімінің педагогикалық қызметі жылдан жылға өзіндік сипатқа ие болып келеді, демек, ғылыми негізде педагогикалық процесті жобалауды және іске асыруды қайта қарастыруға бағытталған жаңа білімді қалыптастыруды талап етеді, сондықтан бастауыш сынып мұғалімінің кәсіби қызметінде жаңа сапаға қол жеткізу үшін кәсіби қасиеттерді пайдалана отырып, мұғалімнің зерттеушілік мәдениетін дамыту алғышарттарының маңызын алға тартпақпыз.

Сондай-ақ, болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби қызметі педагогикалық процесс кезінде кездесетін мәселелерді іс жүзінде шешудің ең орынды тәсілдерін білу, жобалау, модельдеу және осы негізде анықтау қабілетін талап етеді. Болашақ бастауыш сынып мұғалімі өзінің күнделікті көрінісін кәсіби және зерттеу қызметіне құндылық қатынасында табатын зерттеушілік мәдениет негіздеріне, зерттеу білімі, дағдылары мен тұлғаның ғылыми білімге дайындығына, жеке тұлғаның зерттеу қызметінің өзіндік жүйесін құру қабілетіне ие болуы керек.

Осы кезекте И.Ф. Исаев, В.И. Загвязинский, В.А. Слостенин бастауыш сынып мұғалімдерінің зерттеушілік мәдениет ұғымын анықтай отырып, оның мазмұны мұғалімнің зерттеу және шығармашылық қызметі екенін атап өтті. Мұғалімді педагогикалық зерттеуге қосу келесідей мүмкіндіктерге қол жеткізуде себепкер болады:

- шешілетін педагогикалық міндеттер мен проблемалардың мәнін тереңірек түсіну;
- педагогикалық тәжірибенің үздік жетістіктерін белсенді меңгеру;
- нақты педагогикалық жағдайлар мен міндеттерге сәйкес әрекет ету құралдары мен әдістерін таңдау;
- педагогикалық және зерттеу мақсаттарына қол жеткізу процесіне түзетулер енгізу.

Жалпы алғанда, зерттеу қызметі ұғымы біртұтас семантикалық мағынаны құрайтын бірқатар жақын ұғымдармен тығыз байланысты: зерттеу мінез-құлқы, зерттеу ұстанымы. Осыған байланысты зерттеу қызметі олармен ажырамас байланыс құра отырып, оқыту, интеллект, шығармашылық сияқты іргелі ұғымдармен бір қатарда болады. Ол үшін А.С. Обуховтың зерттеулеріне жүгінейік.

А.С. Обуховтың пікірінше, зерттеу қызметінің мотивациялық негізі жаңа білімге деген қажеттілік, яғни танымның өзі үшін танымға бағытталуы болып табылады. Зерттеу мінез-құлқын тудыратын негізгі себеп – бұл белгісіздік, объектінің, құбылыстың, қатынастардың және т.б зерттеу мінез-құлқының қызметі алынған ақпаратты іздеу, тәжірибе жасау және өңдеу арқылы осы белгісіздікті азайту, ал "зерттеу позициясы, сол автордың пікірінше, маңызды жеке негіз болып табылады, оның негізінде адам әлемде болып жатқан өзгерістерге белсенді түрде жауап береді, бұрын зерттелмеген нәрсені іздеу және табу қажеттілігіне ие болады [3].

Зерттеушілік мәдениет кәсіби-этикалық, әлеуметтік-педагогикалық және ұйымдастырушылық-басқарушылық мәдениетпен қатар білім бакалаврының кәсіби мәдениетінің бөлігі болып табылады. Ол болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің зерттеу қызметінің әдіснамасы мен әдістерін меңгеруін көздейді және талап етеді. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінде зерттеушілік мәдениеттің негіздерін қалыптастыру процесі

университеттегі кәсіби дайындық процесінде басым болады. Ал өз кезегінде, кәсіби дайындықтың маңызды құрамдас бөлігі студенттердің ғылыми-зерттеу қызметі болып табылады. Оның шеңберінде еңбекті ғылыми ұйымдастырудың негіздері қаланады, кәсіби қызметте талап етілетін қажетті талдамалық қасиеттер қалыптастырылады.

Кәсіптік даярлықтың құрамдас бөлігі ретінде зерттеу қызметін дамыту мәселелері И.Б. Карпаухова, Ф.К. Савина, С.М. Тутарищева, Т.И. Торғашина, Е.Ф. Федорова, В.А. Яковлев, А.В. Ястребов сынды педагогика саласының зерттеушілердің еңбектерінде көрініс тапты. Олар жеке тұлғаның интеллектуалды қасиеттерін дамыту үшін осы қызмет түрінің маңыздылығын атап өтеді, оның ЖОО формалары мен әдістері негізделеді [4].

Жалпы алғанда білім алушы жастарда, педагогтарда зерттеушілік мәдениетін қалыптастырудың жекелеген аспектілері В.И. Маркова, О.Г. Морозова, И.В. Носаева, Т.Н. Шапова, М.В. Чистова және т.б. ғалымдардың еңбектерінде толығырақ қарастырылған [5].

Жоғарыда аталған мәселені зерделеудің жеткілікті жоғары деңгейіне қарамастан, қазіргі уақытта мұғалімнің зерттеушілік мәдениетіне объективті түрде өсіп келе жатқан қажеттілік пен оны кәсіби дайындық жүйесінде қалыптастыру тетіктерінің дамымауы арасында қайшылық туындап отыр, өйткені ғылыми жұмыс – бұл табандылықты, шыдамдылықты, берілгендікті, шығармашылық ойлауды, жаңа сезімді қажет ететін ерекше қарқынды, шығармашылық жұмыс болып табылады.

Сондай-ақ, болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби дайындығында олардың қалыптасуына ықпал ету үшін зерттеушінің кәсіби қасиеттеріне тоқталғым келеді.

Ғылым тарихында зерттеуші ғалымның ең маңызды кәсіби қасиеттерін тізімдеуге көптеген талпыныстар болды, олардың ішінде: жақсы есте сақтау, зейінін шоғырландыру, ғылыми қиял, интеллектуалдық тәуелсіздік, яғни ойлаудың тәуелсіздігі; ғылымға деген құштарлық, құмарлық және табандылық.

1960 жылдары мұғалім-экспериментатор тәжірибесі қалыптасады, мысалы, В.Ф. Шаталов мұғалім оның алдында болып жатқан құбылыстардың бақылаушысы және зерттеушісі болуы керек деп есептеді. Өз білімін кеңейтіп, тереңдете отырып, мұғалім мен ғылыми қызметкердің қасиеттерін біріктіруі керек, балаларды байқауға, зерттеуге, тәжірибені жалпылауға, мұғалім балалармен жұмыс істейтін барлық материалды санасынан өткізуге қабілетті болуы керек. Жаңа мектептің үлгісі бойынша педагог- бақылаушы және зерттеуші болып табылады [6].

В.А. Сухомлинский мұғалімнің білім берудегі зерттеу құқығы мәселесінің маңыздылығын бірінші болып қалпына келтірген болатын: "мектептегі нағыз шығармашылық жұмыс, ең алдымен, тірі, зерттеу болып табылады", ол педагогикалық шығармашылықтың ең жоғары кезеңі практиканың ғылыми зерттеу элементтерімен үйлесуі деп есептеді: "күнделікті жұмыс теориялық тұрғыдан байытылған ойлаудың сарқылмас қайнар көзіне айналатын тәжірибе, барған сайын жаңа ашылуларға негіз болады".

Ал В.И. Загвязинский мұғалімнің зерттеу функцияларын дамыту мәселесін шешуге үлкен үлес қосып, зерттеу қызметін мектепке жақындата алды. Бұл функцияға тән белгілері: зерттеу мәселелері мен бағыттарын терең және жан-жақты философиялық-әдіснамалық негіздеу, зерттеушіні қызықтыратын тақырып бойынша практиканың жай-күйін зерттеу; практика сұраныстарына жауап беру; жалпы теориялық тұжырымдарды мұғалімнің күнделікті жұмысында ғылымды шығармашылықпен пайдалануды ынталандыратын ғылыми негізделген ұсыныстарға жедел аудару; оларды оңтайлы таңдау тәсілін негіздей отырып, балама шешімдер; оларды қолданудың тиімділігін қамтамасыз ететін жағдайларды талдау; зерттеу нәтижелерін практикаға енгізудің нақты қажеттіліктеріне байланысты тұжырымдамалық аппаратты

ойластырылған байыту [7].

Педагогика саласындағы ғылыми-зерттеу жұмысын жетілдіруге Ю.К. Бабанскийдің жұмыстары үлкен әсер етті, "Педагогикалық зерттеулердің тиімділігін арттыру мәселелері" атты еңбегінде педагогикалық зерттеудің негізгі элементтері, оның әдіснамалық негіздеу әдістері сипатталған, зерттеу әдістерін таңдау бойынша жұмыс талданып, ғылыми зерттеулерді практикаға енгізу мәселелеріне ерекше назар аударылады [8].

В.В. Краевскийдің зерттеулері көрсеткендей, ғалым ғана емес, сонымен бірге әрбір педагог-практик өзінің педагогикалық іс-әрекеттерінің ғылыми сипаттамасын және құбылыс деңгейінде, тіпті мәні деңгейінде негіздеме бере алуы керек. Тек осылай, В.В. Краевскийдің пікірінше, "танымдық сипаттамадан нормативке" ауысуға болады, оны сәл кейінірек педагогикалық объектіні жобалау және жобалау деп атайды [9].

80-жылдардың аяғында болашақ мұғалімнің қалыптасқан зерттеушілік мәдениетінде көрінетін терең теориялық және әдіснамалық дайындыққа ие болу қажеттілігі туралы ұстаным қалыптасты. Л.Ю. Горбунова оған зерттеу білімі мен дағдыларын игеруді енгізді. Я.А.Пономарев зерттеушілік мәдениетін ғылыми шығармашылықтың синонимі деп санаған болатын.

Осы кезекте, В.А. Обручев жемісті ғылыми қызметтің үш негізгі қағидасын анықтайды: жоспарлылық, дәлдік және шығармашылыққа деген сүйіспеншілік. Ал И.П. Павлов зерттеуші ғалымды: ғылыми жүйелілік, ғылымның негіздерін білудің беріктігі және олардан білім шыңына жетуге деген ұмтылыс, ұстамдылық, шыдамдылық, өрескел жұмыс жасауға дайын болу және қабілет, фактілерді шыдамдылықпен жинақтау, ғылыми қарапайымдылық, ғылымға өмір бойы беруге дайын болу деп санайды. Соңдай-ақ, К.И. Скрябин ғылымға, таңдаған мамандыққа деген сүйіспеншіліктің ғылыми шығармашылығында ерекше маңыздылығын атап өтті [10].

Зерттеушінің маңызды сапасы – басты мақсатқа: білім алушының жеке басын қалыптастыру мен дамытуға, оны тәрбиелеу мен оқытудың сапасын арттыруға үнемі ұмтылудан көрінетін психологиялық-педагогикалық бағыт.

Жоғарыда айтылғандарға сүйене отырып, болашақ бастауыш сынып мұғалімінің зерттеуші ретіндегі кәсіби маңызды қасиеттеріне келесідей қасиеттерді жатқыза аламыз: оптимизм – жағдайды жақсарту мүмкіндігіне деген сенім, оқушылардың шығармашылық дамуының оңтайлы нұсқаларын дайындау, мейірімділікті, жауаптылықты, адамдарға деген шынайылықты, әділдікті, байсалдылықты, төзімділікті білдіретін гуманизм; зерттеу жұмысын адал жүргізу мүмкіндігі, ар-ұжданымен келісу. Бұл өз кезегінде зерттеушінің өзіне және адамдарға, яғни. адамгершілік нормаларын сақтау, өзінің кәсіби борышын адал орындау. Барлық аталған кәсіби маңызды жеке қасиеттер зерттеушінің беделін анықтайды, сондай-ақ оның құрамдас бөліктері: терең жан-жақты арнайы білім; кәсіби және зерттеу дағдыларын меңгеру; психологиялық-педагогикалық қабілеттердің болуы; жалпы педагогикалық мәдениет; адамдармен қарым-қатынас жасау қабілеті; кәсіби психологиялық-педагогикалық этика нормаларына сәйкес мінез-құлық [11].

Осылайша, зерттеушіге кәсіби маман ретінде адамның мүмкіндіктерінің шегінде болатын және одан толық берілгендікті талап ететін, кәсіптік білім беру аясында жүзеге асырылуы мүмкін өте жоғары талаптар қойылады. Болашақ зерттеуші мұғалімнің жеке басының негізгі кәсіби маңызды қасиеттерін қорытындылай келе, оларды келесі түрде ұсыну заңды деп есептеймін:

1. Жалпы психологиялық-педагогикалық қасиеттер:
 - кәсіби психологиялық-педагогикалық бағыт;

- тұлғаның әлеуметтік және кәсіби маңызды қасиеттері: азаматтық, гуманизм, оптимизм, ғылыми-зерттеу жұмысына тұрақты қызығушылық, адамдарға әділеттілік пен ізгі ниет; көпшілдік, өзіне және адамдарға деген талап.

2. Кәсіби психологиялық-педагогикалық қасиеттері:

- педагогикалық-психологиялық, теориялық, әдістемелік және практикалық дайындық;
- дамыған педагогикалық-психологиялық қабілеттер: коммуникативті, перцептивті, проективті, болжамды, эмоционалды-ерікті, сындарлы, дидактикалық, ұйымдастырушылық, танымдық, экспрессивті-сөйлеу, шығармашылық (креативті).

3. Жеке кәсіби педагогикалық-психологиялық қасиеттер:

- психикалық процестердің психологиялық-педагогикалық бағыты: танымдық және эмоционалды, ерікті;
- эмоционалды жауаптылық (эмпатия);
- ерік-жігердің дамуы;
- рефлексия.

Зерттеушілік мәдениет оның кәсіби қабілеттерінен көрінеді [12]:

- интеллектуалды (ғылыми психологиялық-педагогикалық ойлаудың дамуы), олар: зерттелгенді талдау және түсіндіру, маңыздысын ажырату; психологиялық және педагогикалық эксперименттер жүргізу; "фактілер – модель – гипотеза – нәтиже – тексеру" гностикалық циклінде ғылыми ізденіс жүргізу; тәжірибелік мәліметтер негізінде теориялық (идеалдандырылған) модель құру, зерттелетін құбылыстың сандық және сапалық жақтары арасындағы байланыстарды табу, белгілі бір тұжырымдардың қолданылу шекараларын белгілеу; процестер мен құбылыстарды өзара байланыста қарау, олардың мәні мен қайшылықтарын ашу; зерттеу материалын абстракциялау, талдау және жалпылау; бұған түйсігі, көрегендік сыйы, білімнің кеңдігі жатады;

- адамның ішкі әлеміне ену қабілетінің негізінде жатқан перцептивті: ерекше назар аудару, әсер ету, қабылдау және т.б.;

- зерттеу процесіне қатысушылармен дұрыс қарым-қатынас орнатуға мүмкіндік беретін коммуникативті;

- білім беру процесінің барысын, дамуы мен нәтижелерін болжауға мүмкіндік беретін сындарлы;

- эмоционалды-ерікті әсер ету, сөздің күшімен ұсыныс, бедел арқылы қажетті нәтижеге қол жеткізуге бағытталған болжамды;

- сіздің ішкі күйіңізді, сезімдеріңізді, мінез-құлқыңызды басқаруға мүмкіндік беретін эмоционалды-ерікті;

- дидактикалық, материалды баяндау, зерттеу міндеттерін түсіндіру қабілетінде көрінетін, қол жетімді, қызықты, айқын, дәлелді;

- білім алушылардың танымдық іс-әрекетін, сондай-ақ педагог-зерттеушінің өз жұмысын ұйымдастыруға мүмкіндік беретін ұйымдастырушылық қабілеттілігі;

- жаңа ақпаратты жедел игеруге мүмкіндік беретін ғылыми-танымдық;

- психологиялық-педагогикалық және зерттеу міндеттерін шығармашылықпен шешуге мүмкіндік беретін шығармашылық: шаблоннан жалтару, өзіндік ерекшелік, бастамашылық, зерттеу мақсатына жетуден емес, оның процесінің өзінен қанағаттану, шығармашылық қызметке деген талпыныс.

Бұл болашақ зерттеуші мұғалімнің негізгі кәсіби маңызды жеке қасиеттері оны шынайы ғалым ретінде анықтайды. Өз кезегінде зерттеушілік мәдениет үлкен еңбекқорлықты,

өнімділікті, ұзақ уақыт бойы үлкен психикалық шиеленіспен жұмыс істей білуді талап етеді. Бұл қасиеттер теориялық, эксперименттік зерттеулерді жүргізуге де, оның нәтижелерін жалпылау процесіне де, педагогикалық практикаға ғылыми ұсыныстарды енгізуге де айтарлықтай әсер етеді.

Ғылыми жұмыс барысында зерттеуші субъектілермен үнемі қарым-қатынасқа түседі, осы орайда, ғылыми зерттеудің тиімділігі басқалармен қарым-қатынасты этикалық тұрғыдан дұрыс құру қабілетіне байланысты. Тәжірибе көрсеткендей, қарым-қатынас кезінде көптеген проблемалар туындауы ықтимал, өйткені қазіргі заманғы психологиялық-педагогикалық зерттеулер ұжымдық күш-жігерді қажет етеді. Бұл өте күрделі зерттеу объектісіне, эксперименттік, эмпирикалық және көбінесе теориялық материалдың үлкен көлемін жинақтау қажеттілігіне байланысты. Мұның бәрі нақты қолданбалы ғылыми мәселелерді шешетін жеке зерттеушіні көптеген дәлелдердің, фактілердің, деректердің алдына қояды, оларды ұжымдық ақыл-ойды, ғылыми ұжымның интеллектісін қолдана отырып, салыстырмалы түрде қысқа мерзімде жан-жақты және терең түсінген жөн. Ең іргелі жаңалықтардың, тұрақты ғылыми жетістіктердің жеке авторлармен емес, қайырымдылық, жолдастық өзара көмек, шынайы ғылым рухы бар шығармашылық педагогикалық ұжымдармен қатар жүруі кездейсоқ емес.

Қорытынды

Зерттеушілік мәдениет – бұл үздіксіз ізденіс, пікірлердің, ғылыми идеялардың қақтығысы. Сондай-ақ, оның жеке тұлғалардың қақтығысына айналмауы маңызды, әйтпесе зерттеушілік мәдениетін дамыту, пікірлердің түбегейлі күресі түрінде жеке мәселелерді нақтылау басталады, ал зерттеушілер шындыққа емес, тұлғааралық қатынастарға назар аударады. Мұның бәрі ғылымның дамуын тежейді, ғылыми әлеуеттің тиімділігін төмендетеді, ғылыми іс-әрекетке, адамдардың психикалық денсаулығына теріс әсер ететін жанжалды жағдайларды тудырады [13]. Зерттеу нәтижелерін педагогикалық практикаға енгізу ғалымның зерттеушілік мәдениетке де талаптар қояды. Мәселен, күмәнді әдістерді, тестілерді кәсіби іріктеу мақсатында олардың жарамдылығы мен сенімділігін алдын-ала анықтамай қолдану-зерттеу нәтижесіне теріс әсер ететін этикалық қылмыс.

Өз кезегінде, педагогтың зерттеушілік мәдениетінің маңызды құрамдас бөлігі, зерттеу этикасы болып табылатын зерттеу қауымдастығындағы этикалық нормалар мен серіктестік принциптерінің жиынтығы. Интернеттің ақпараттық ресурстары ғылыми идеялар мен жеке пікірлердің қақтығысы үшін платформа құратын сыни жазбалар мен пікірлердің болуымен ерекшеленеді. Бұл жағдайда жаңа білімді түсіну және қабылдау, сондай-ақ шындықты анықтау бойынша жұмыс зерттеушілердің жеке басының қарама-қайшылығына айналмауы өте маңызды. Сондықтан өзіне, әріптестеріне, ғылыми-педагогикалық ұжымдардағы кәсіби этикаға деген талапшылдық ең жоғары деңгейде болуы тиіс [13].

Зерттеушілік мәдениетін қалыптастыру және қолдау ерекшеліктерін біле отырып, мұғалім әлеуметтік-мәдени ортаның жағымсыз әсерлеріне белсенді және саналы түрде қарсы тұруға мүмкіндік алады. Зерттеушілік мәдениеттің әсіресе осал компоненттері этикалық бағдарлар және ақпаратты сыни қабылдау қабілеті болып табылады. Бұл тәуекелдерді педагогтың ақпараттық мәдениеті мен өзін-өзі тәрбиелеуін дамыту, кәсіби пікірталастарға жүйелі қатысу және жалпы ғылыми қоғамдастықтың қызметі арқылы азайтуға болады.

Зерттеуші іс-әрекетінің сәтті аяқталуы көбінесе кәсіби қарым-қатынас стиліне, яғни респонденттермен қарым-қатынастың жеке типологиялық ерекшеліктеріне байланысты және коммуникативті мүмкіндіктермен, оның шығармашылық даралығымен, адамдармен қарым-

қатынасты қамтамасыз ететін, оларды ашуға мүмкіндік беретін жеке қасиеттердің даму деңгейімен анықталады [14].

Осылайша, ғылыми зерттеу – бұл үлкен жұмыс. Оған толықтай берілу әркімнің қолынан келе бермейді. Кәсіби қасиеттерді қалыптастыру кәсіби дайындықта зерттеушілік мәдениетін дамытудағы алғашқы және маңызды қадам болып табылады. Болашақ бастауыш сынып мұғалімінің кәсіби дайындығында зерттеушілік мәдениетін дамыту мәселелеріне арналған зерттеулерге шолу оның кәсіби маңызды қасиеттерін қалыптастыру проблемасы көптеген жылдар бойы ғылыми-педагогикалық әдебиеттерде әлеуметтік маңызды мәселе ретінде қарастырылғанын және бүгінгі күнге дейін өзектілігін жоғалтпайтынын, басқа мазмұнға ие болатындығын көрсетті. Бұл мәселені шешу болашақ зерттеуші мұғалімнің жаңа бастауыш мектепте кәсіби қызметке дайындығын қалыптастырумен тікелей байланысты.

Әдебиеттер тізімі

1. «Қазақстан-2030» Стратегиясы: Қазақстан Республикасы Президентінің 2001 жылғы желтоқсандағы Жарлығымен бекітілген-қолжетімділік режимі.
2. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың, бастауыш, негізгі орта, жалпы орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарттарын бекіту туралы ҚР Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 3 тамыздағы № 348 бұйрығы.
3. Обухов А.С. Исследовательская позиция и исследовательская деятельность: что и как развивать? // Исследовательская работа школьников. – 2003. – №4. – С. 18-23.
4. Ардашева Н.В. Формирование исследовательской культуры студентов в учебно-познавательной деятельности. – Кемерово, 2011.
5. Архангельский Л.М. Ценностные ориентации и нравственное развитие личности. – Москва: Знание, 1978. – 173 с.
6. Шаталов В.Ф. Точка опоры. Об экспериментальной точке преподавания. – Москва: Педагогика, 1987. – 158 с.
7. Загвязинский В.И. Исследовательская деятельность педагога: учебное пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений - 3-е изд., испр. – Москва: Академия, 2010.
8. Бабанский Ю.К. Проблемы повышения эффективности педагогических исследований: Дидактический аспект. – Москва: Педагогика, 1982. – 191 с.
9. Краевский В.В., Полонский В.М. Методология для педагога: теория и практика. – Волгоград: Перемена, 2001. – 323 с.
10. Климова Т.Е. Развитие научно-исследовательской культуры учителя. Автореферат дис. д.п.н. – Оренбург, 2001.
11. Маркова А.К. Психология труда учителя: Книга для учителя. – Москва: Просвещение, 1993. – 192 с.
12. Митина Л.М. Учитель как личность и профессионал: (Психологические проблемы). – Москва: Дело, 1994. – 215 с.
13. Талманова Т.М. Формирование исследовательской компетенции учителя начальных классов в системе непрерывного образования: дис. д.п.н. – Москва, 2003. – 237 с.
14. Поддьяков А.Н. Исследовательское поведение: Стратегии познания, помощь, противодействие, конфликт. – Москва: Факультет психологии МГУ, 2000. – 187 с.

Д.Е. Бурибаев¹, Г.Р. Бахтиярова¹, Т.А. Олхова²

¹*Актюбинский региональный университет имени К. Жубанова, Актобе, Казахстан*

²*Оренбургский государственный педагогический университет, Оренбург, Россия*

Профессиональные качества как условие развития исследовательской культуры будущего учителя начальных классов

Аннотация. Статья раскрывает общие характеристики исследовательской культуры будущих специалистов, формулирует определение данного явления, а также дает более подробное описание мотивационно-ценностного компонента. Исследовательская культура учителя является связующим звеном между образовательным процессом и научной деятельностью, что облегчает координацию форм, средств и направлений воспитания и обучения. В статье обобщены выводы многих ученых по существу, содержанию, структуре и факторам формирования исследовательской культуры учителя. В современных условиях развития общества, когда активно идут процессы глобализации, информатизации, технологизации образования и интеграции науки, значительно выросли требования к будущим учителям начальных классов. Поэтому, учитывая стремительное развитие современной сферы образования и требования современности, данная статья раскрывает сущность их профессиональных качеств и качеств в развитии исследовательской культуры будущих учителей начальных классов.

Ключевые слова: исследовательская культура, профессиональные качества, мотивация, ценность, ценностные ориентации, рефлексия, активность.

D.E. Buribayev¹, G.R. Bakhtiyarova¹, T.A. Olkhovaya²

¹*K. Zhubanov Aktobe Regional University, Aktobe, Kazakhstan*

²*Orenburg State Pedagogical University, Orenburg, Russia*

Professional qualities as a condition for the development of the research culture of the future primary school teacher

Abstract. The article reveals the general characteristics of the research culture of future specialists, formulates the definition of this phenomenon, and also gives a more detailed description of the motivational and value component. The teacher's research culture is a link between the educational process and scientific activity, which facilitates the coordination of forms, means, and directions of education and training. The article summarizes the conclusions of many scientists on the essence, content, structure, and factors of the formation of a teacher's research culture. In modern conditions of development of society, when the processes of globalization, informatization, technologization of education, and integration of science are actively underway, the requirements for future primary school teachers have significantly increased. Therefore, taking into account the rapid development of the modern sphere of education and the requirements of modernity, this article reveals the essence of their professional qualities and qualities in the development of the research culture of future primary school teachers.

Keywords: research culture, professional qualities, motivation, value, value orientations, reflection, activity.

References

1. «Kazakstan-2030» Strategiyasy: Kazakstan Respublikasy Prezidentinin 2001 zhylyg zheltoksandary ZHarlygymen bekitilgen-kolzhetimdilik rezhimi ["Kazakhstan-2030" Strategies: Kazakhstan Republics Presidential 2001]. [in Kazakh]
2. Mektepke dejingi tarbie men okytudyn, bastauysh, negizgi orta, zhalpy orta, tekhnikalыk zhane kasiptik, orta bilimnen kejingi bilim berudin memlekettik zhalpyga mindetti standarttaryn bekitu turaly ҚР Оку-аgartу министрinin 2022 zhylyg 3 тамыздагы № 348 bujrygy [Order No. 348 of August 3, 2022 of the Minister of Education of the Republic of Kazakhstan on the approval of state mandatory standards of preschool education and training, primary, basic secondary, general secondary, technical and professional, post-secondary education]. [in Kazakh]
3. Obuhov A.S. Issledovatel'skaya poziciya i issledovatel'skaya deyatel'nost': chto i kak razvivat'? Issledovatel'skaya rabota shkol'nikov [Research position and research activities: what and how to develop? Research work of schoolchildren], 4, 18-23 (2003). [in Russian]
4. Ardasheva N.V. Formirovanie issledovatel'skoj kul'tury studentov v uchebno-poznavatel'noj deyatel'nosti [Formation of the research culture of students in educational and cognitive activities] (Kemerovo, 2011). [in Russian]
5. Arhangel'skij L.M. Cennostnye orientacii i npravstvennoe razvitie lichnosti [Value orientations and moral development of personality] (Moskva: Znanie, 1978,173 s.) [Moscow: Knowledge, 1978, 173 p.]. [in Russian]
6. SHatalov V.F. Tochka opory. Ob eksperimental'noj tochke prepodavaniya [About the experimental point of teaching] (Moskva: Pedagogika, 1987, 158 s.) [Moscow: Pedagogy, 1987, 158 p.]. [in Russian]
7. Zagvyazinskij V.I. Issledovatel'skaya deyatel'nost' pedagoga: uchebnoe posobie dlya stud. vyssh. ped. ucheb. zavedenij - 3-e izd., ispr. [Research activities of the teacher: a textbook for students. higher ped. textbook institutions - 3rd ed., corrected] (Moskva: Akademiya, 2010) [Moscow: Academy, 2010]. [in Russian]
8. Babanskij YU.K. Problemy povysheniya effektivnosti pedagogicheskikh issledovanij: Didakticheskij aspekt [Problems of increasing the effectiveness of pedagogical research: Didactic aspect] (Moskva: Pedagogika, 1982, 191 s.) [Moscow: Pedagogy, 1982, 191 p.]. [in Russian]
9. Kraevskij V.V., Polonskij V.M. Metodologiya dlya pedagoga: teoriya i praktika [Methodology for the teacher: theory and practice] (Volgograd: Peremena, 2001, 323 s.) [Volgograd: Change, 2001, 323 p.]. [in Russian]
10. Klimova T.E. Razvitie nauchno-issledovatel'skoj kul'tury uchitelya. Avtoreferat dis. d.p.n. [Development of the research culture of the teacher. Abstract dis. d.p.s.] (Orenburg, 2001). [in Russian]
11. Markova A.K. Psihologiya truda uchitelya: Kniga dlya uchitelya [Psychology of teacher's work: A book for teachers] (Moskva: Prosveshchenie, 1993, 192 s.) [Moscow: Education, 1993, 192 p.]. [in Russian]
12. Mitina L.M. Uchitel' kak lichnost' i professional: (Psihologicheskie problemy) [The teacher as a person and a professional: (Psychological problems)] (Moskva: Delo, 1994, 215 s.) [Moscow: Delo, 1994, 215 p.]. [in Russian]
13. Talmanova T.M. Formirovanie issledovatel'skoj kompetencii uchitelya nachal'nyh klassov v sisteme nepreryvnogo obrazovaniya: dis. d.p.n. [Formation of the research competence of the primary

school teacher in the system of continuous education: dis. d.p.s.] (Moskva, 2003, 237 s.) [Moscow, 2003, 237 p.]. [in Russian]

14. Podd'yakov A.N. Issledovatel'skoe povedenie: Strategii poznaniya, pomoshch', protivodejstvie, konflikt [Exploratory Behavior: Cognitive Strategies, Help, Opposition, Conflict] (Moskva: Fakul'tet psihologii MGU, 2000, 187 s.) [Moscow: Faculty of Psychology of Moscow State University, 2000, 187 p.]. [in Russian]

Авторлар туралы мәлімет:

Бурибаев Д.Е. – корреспонденция үшін автор, «Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі» білім беру бағдарламасының докторанты, Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, Ақтөбе, Қазақстан.

Бахтиярова Г.Р. – педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор, «Педагогика, психология және бастауышта оқыту» кафедрасының меңгерушісі, Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, Ақтөбе, Қазақстан.

Ольховая Т.А. – педагогика ғылымдарының докторы, Орынбор мемлекеттік педагогикалық университетінің профессоры, Орынбор, Ресей.

Buribaev D.E. – Corresponding author, a doctoral student in Pedagogy and methods of primary education, K. Zhubanov Aktobe Regional University, Aktobe, Kazakhstan.

Bakhtiyarova G.R. – Candidate of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department "Pedagogy, psychology and primary education", K. Zhubanov Aktobe Regional University, Aktobe, Kazakhstan.

Olkhovaya T.A. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Orenburg State Pedagogical University, Orenburg, Russia.